

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної
роботи

_____ А. В. Пантелеймонов

“_____” _____ 2018 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ІСТОРІЯ РЕЛІГІЙ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ магістр _____

галузь знань _____ 03 гуманітарні науки _____
(шифр і назва)

спеціальність _____ 032 Історія та археологія _____
(шифр і назва)

освітня програма _____ 032 Історія та археологія _____
(шифр і назва)

спеціалізація _____ Історія та археологія _____
(шифр і назва)

вид дисципліни _____
(обов'язкова / за вибором)

факультет _____ Історичний факультет _____

2018/ 2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою історичного факультету

“15” червня 2018 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: : А. М. Домановський, кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії стародавнього світу та
середніх віків історичного факультету ХНУ ім.
В.Н. Каразіна

Програму схвалено на засіданні кафедри
історії стародавнього світу та середніх віків

Протокол від “14” травня 2018 року № 9

Завідувач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків

_____ (Сорочан С.Б.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
історичного факультету
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “8” червня 2018 року № 10

Голова методичної комісії історичного факультету_____

_____ Тумаков О.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «**Історія релігій стародавнього світу**» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки – *магістр* Спеціальності (напряму) 032 історія та археологія Спеціалізації історія та археологія

Предметом вивчення навчальної дисципліни є історія релігійних систем, які існували в державах Стародавнього світу в період з IV тисячоліття до н.е. по IV сторіччя н.е.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. Розділ I. Становлення релігійних систем Стародавнього Сходу
2. Розділ II. Розквіт релігій Стародавнього сходу
3. Розділ III. Релігійні системи періоду античності

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Спеціальний курс «Історія релігій Стародавнього світу», пов'язаний з дослідженням історії давньосхідної та античної цивілізацій, входить до числа курсів, які становлять основу вивчення всесвітньої історії на гуманітарних факультетах вузів. Метою спецкурсу є вивчення стародавніх релігійних систем, які існували в державах Стародавнього Сходу та країн античного світу в період з IV тисячоліття до н.е. по IV сторіччя н.е., що дозволяє виявити рівень тієї, або іншої давньої цивілізації та визначити вплив релігій стародавнього світу на подальший розвиток історії людства.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- узагальнити духовні надбання країн Стародавнього світу;
- визначити головні варіанти і модифікації давньосхідних релігійних систем та релігій античної доби;
- висвітлити порівняльну характеристику релігій;
- надати студентам систематизованих знань стосовно виникнення, розвитку та головних особливостей релігій Стародавнього світу;
- визначити зв'язки між провідними ідеями й поняттями історії релігій стародавнього світу, розкрити їх практичне й світоглядне значення;
- сформувати у студентів науковий світогляд для забезпечення свідомого розв'язання проблем, що постають перед конкретним індивідумом, його оточенням, людством у цілому.

1.3. Кількість кредитів – 4 кредити

1.4. Загальна кількість годин – 120 годин

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	-й
Семестр	
2-й	-й

Лекції	
32 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
88 год.	год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми, студенти мають досягти таких **результатів навчання**:

Знати:

- основні поняття і терміни з історії релігії Стародавнього світу ;
- історію дослідження цього питання;
- визначення хронологічної послідовності розвитку релігійних систем в Стародавньому Єгипті, Месопотамії, Передній Азії, Індії, Китаї, Палестині, Стародавній Греції та Стародавньому Римі;
- принципи класифікації релігій Стародавнього світу, міфологічні традиції, роль жрецтва в розвитку стародавніх релігійних систем, пантеони богів, уявлення про потойбічний світ, особливості культу шанування богів, зв'язок морально-етичних норм з релігійними системами.

Вміти:

- добирати і опрацьовувати джерела та наукову літературу з історії релігій Стародавнього світу;
- комплексно аналізувати та критично оцінювати джерела, та обґрунтовувати власну думку;
- досліджувати та характеризувати головні процеси та явища історії духовної культури країн Стародавнього Сходу;
- визначати основні елементи релігійного світогляду давньосхідної цивілізації;
- співставляти й давати самостійну оцінку окремим релігійним системам Стародавнього Сходу ;
- застосовувати базові поняття курсу;
- орієнтуватися в основних наукових підходах щодо дослідження історії релігій стародавнього світу, вміти критично оцінювати сучасну історіографію; засвоїти навички дослідницької діяльності.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ I. Становлення релігійних систем Стародавнього Сходу

Тема 1. Вступ до історії релігій Стародавнього Сходу.

Предмет курсу «Історія релігій Стародавнього Сходу ». Хронологічні межі історії релігій стародавнього світу. Феномен релігії в історії людства. Людина та віра. Релігійна практика. Принципи класифікації релігій. Сучасні наукові підходи щодо дослідження історії релігій стародавнього світу. Підручники, навчальні посібники та основна література до курсу.

Тема 2. Релігія Стародавнього Межиріччя.

Джерела з історії релігій Стародавньої Месопотамії: археологічні джерела, особливості зіккуратів; специфіка літературної традиції. Епос про Гільгамеша. Міфологічна традиція Межиріччя. Храми та храмове будівництво, жерці та їх роль в житті суспільства. Головні культи Месопотамії, культ бога Мардука. Уявлення про загробне життя.

Тема 3. Релігія Стародавнього Єгипту.

Джерела, особливості міфології, зооморфні уявлення про богів. Енеади богів. Основні жрецькі центри та роль жерців у суспільстві Єгипту. Тенденції розвитку релігії Стародавнього Єгипту. Культ фараона. Демократизація культу Осириса. Релігійно-політична реформа Аменхотепа IV (Ехнатона). Релігійні свята та особливості культу в Стародавньому Єгипті. Заупокійний культ, уявлення про потойбічний світ.

Розділ II. Розквіт релігій Стародавнього Сходу.

Тема 1. Зороастризм.

Джерела з історії зороастризму. Авеста, легендарна традиція, дуалістичні основи релігії. Пророк Зороастр, його особистість та вчення. Релігійна практика зороастризму. Етичні уявлення зороастрійців. Есхатологія зороастризму. Уявлення про потойбічний світ. Зороастризм та мітраїзм.

Тема 2. Іудаїзм.

Основні джерела. Старий Завіт і Біблійні легенди. Культ Яхве. Період I та II Храмів. Талмуд. Тора й Синагога. Етичні уявлення в іудаїзмі.

Тема 3. Релігії Стародавньої Індії.

Класифікація релігійних систем Стародавньої Індії. Головні джерела з історії релігій Стародавньої Індії. Міфологія Стародавньої Індії. Харапська релігія. Ведичний період релігії Стародавньої Індії. Брахманізм, теїстичні культи індуїзму та релігійно-філософські системи. Джайнізм: особистість засновника та вчення. Буддизм. Будда: легендарна традиція, особистість та вчення. Буддійські етичні уявлення. Буддійська община - сангха. «Велика» та «мала колісниця» в Буддизмі. Релігійні основи індуїзму.

Тема 4. Релігійні системи Стародавнього Китаю.

Особливості релігійних уявлень в Стародавньому Китаї. Класифікація релігійних систем. Головні джерела. Міфологія Стародавнього Китаю. Релігія епохи Шан (Інь) та Чжоу. Даосизм й ідея безсмертя. Релігійна практика в даосизмі. Вчення Конфуція та його життя. Етичні уявлення та культова практика в конфуціанстві.

Розділ III. Релігійні системи періоду античності

Тема 1. Релігія Стародавньої Еллади

Космологічні уявлення стародавніх греків. Покоління богів. Олімпійський пантеон богів Стародавньої Еллади. Полісна релігія. Епіклеси та функції богів. Державні та приватні культи. Жрецтво в Стародавній Елладі. Релігійні свята та обряди давньогрецької релігії. Загальногрецькі сакральні ігри. Оракули та пророцтва. Орфізм: особливості космогонії та вчення. Культ Діоніса-Загрея. Символіка культу (лабрис, букраній). Релігія піфагорійців та віра у перевтілення душ. Містеріальні культи давніх греків. Елевсінські містерії. Хтонічні культи. Особливості релігії епохи еллінізму. Розповсюдження явища синкретизму. Культ елліністичного правителя. Релігійні союзи та фіаси елліністичної доби.

Тема 2. Релігія Стародавнього Риму

Споконвічно римська релігія та культи. Домашні та землеробські боги. Релігійний синкретизм римської доби. Етрусський вплив на римську релігію. Староіталійські боги. Організація релігійного культу, кодифікація ритуальних настанов. Особливості обрядової системи. Жерці в Стародавньому Римі. Еллінізація римської релігії. Сонм дванадцяти головних давньоримських богів. Східні культи у римському пантеоні богів. Прояви

релігійного вільнодумства. Культ Римського імператора. Жерці, колегії та обрядова система культу. Політичні аспекти римської релігії. Уявлення про божественний Логос: філософи, гностики, ранні християне. Розповсюдження раннього християнства та виникнення християнських общин. Проблема взаємовідносин римської ідеології та раннього християнства.

Тема 3. Спільне та особливе в розвитку релігійних систем Стародавнього Сходу та країн античного світу

Основні етапи історії давньосхідних релігій та релігійних систем античного часу. Взаємовплив в релігійній сфері східної та античної цивілізацій. Особливості релігійної ситуації перших століть н.е. Релігійний синкретизм. Вплив давньосхідних релігій, античної релігії та філософії на християнство та релігійні системи, поширені в перші сторіччя н. е. в Римській імперії. Внесок Сходу та періоду античності в історію світових релігій. Етнічні, локальні та світові релігії Стародавнього світу. Тенденції подальшого розвитку світових релігій, що вийшли за межі історії Стародавнього Сходу та античної доби.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р		л	п	лаб.	інд.	с.р
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Становлення релігійних систем Стародавнього Сходу												
Тема 1. Вступ до історії релігій Стародавнього Сходу	10	2				8						
Тема 2. Релігія Стародавнього Межиріччя	14	4				10						
Тема 3. Релігія Стародавнього Єгипту	14	4				10						
Разом за розділом 1	38	10				28						
Розділ 2. Розквіт релігій Стародавнього Сходу												
Тема 1. Зороастризм	8	2				6						
Тема 2. Іудаїзм	8	2				6						
Тема 3. Релігії Стародавньої Індії	14	4				10						
Тема 4. Релігійні системи Стародавнього Китаю	14	4				10						
Разом за розділом 2	44	12				32						
Розділ 3. Релігійні системи періоду античності												
Тема 1. Релігія Стародавньої Еллади	14	4				10						
Тема 2. Релігія Стародавнього Риму	14	4				10						
Тема 3. Спільне та	10	2				8						

особливе в розвитку релігійних систем Стародавнього Сходу та країн античного світу												
Разом за розділом 3	38	10				28						
Усього годин	120	32				88						

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Феномен релігії в історії людства	4
2	Шумерійські боги та епос	6
3	Ассирійські культи	6
4	Зооморфні уявлення про єгипетських богів	4
5	Давньоєгипетські «єнеади»	6
6	Етика та есхатологія маздеїзму	6
7	Період I та II Храмів в Іудаїзмі	8
8	Харапська релігія	6
9	Теїстичні культи в індуїзмі	6
10	Конфуціанський та даоський канони	6
11	Космогонічні уявлення стародавніх греків	6
12	Містеріальні культи в Стародавній Елладі	8
13	Релігійний синкретизм елліністичної та римської доби	6
14	Споконвічно римська релігія та культи	6
15	Етнічні, локальні та світові релігії Стародавнього світу	4
	Разом	88

8. Методи контролю

- поточний контроль – контрольна робота;
- підсумковий контроль – екзамен у 2 семестрі (письмова робота)

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання						Екзамен	Сума
Розділ 1	Розділ 2	Розділ 3	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
			40		40	60	100

Поточний семестровий контроль складається з письмової роботи (40 балів), яка враховує лекційний матеріал за розділами 1, 2, 3.

Екзаменаційна робота (60 балів) складається з трьох питань по 20 балів кожне (оцінюється лекційний матеріал та самостійна робота студентів).

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для чотирирівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

9. Рекомендована література

Основна література

1. Історія Стародавнього Сходу: Навч.-метод. посібник / Укладачі О. А. Ручинська, І. П. Сергєєв. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008.
2. Васильєв Л. С. История религий Востока. – М., 1988.
3. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу. – Київ, 2000.
4. Кузицин В. И. История Древнего Востока. – М., 1998.
5. История древнего мира / Под ред. И.М. Дьяконова, В.Д. Нероновой, И. С. Свенцицкой. – М., 1982. – Кн. 1.; М., 1983. – Кн. 2; М., 1989. – Кн. 3.

Допоміжна література

1. Андросов В. П. Символы индуизма. – М.: Сандаловый дом, 2008. – 63 с.
2. Ардзинба В. Г. Ритуалы и мифы древней Анатолии. – М., 1982.
3. Бадж У. Легенды о египетских богах. – М., 1977.
4. Бадж Э. Египетская книга мертвых. – СПб.: Азбука-классика, 210. – 523 с.
5. Бадж Э. Царство мертвых. Обряды и культы древних египтян. – М.: Центрполиграф, 2010. – 158 с.
6. Библейская энциклопедия. - М.: Рос. библейское об-во, 1998. 584 с.
7. Боги, брахманы, люди. Четыре тысячелетия индуизма. – М., 1969.
8. Бойс М. Зороастрийцы. Верования и обычаи. – М., 1987.
9. Болотов В.В. Лекции по истории древней церкви.- М.: Хроника, 1994. 478 с.
10. Большаков А. О. Представление о двойнике в Египте Старого царства // ВДИ. – 1987. - № 2. – С. 3-36.
11. Бонгард-Левин Г. М. Древнеиндийская цивилизация. История. Религия. Философия. Эпос. Литература. – М., 2000.
12. Брикнер М. Страдающий бог в религиях древнего мира. – М., 1923.
13. Вейнберг И.П. Человек в культуре древнего Ближнего Востока. – М., 1986.
14. Васильев Л. С. Культы, религии, традиции в Китае. – М., 1970.
15. Видеман А. Религия древних Египтян. – М.: Центрполиграф, 2009. – 255 с.
16. Винокуров В. В. Ведение в феноменологию религии. Религия Древнего Египта: история и феномен. – М.: Маска, 2010. – 259 с.
17. Всемирная история: В 24 т.- Минск: Литература, 1994.

18. Всемирное писание. Сравнительная антология священных текстов.- М.: Республика, 1995. - 592 с.
19. Вулли Л. Забытое царство. – М., 1986.
20. Дао и даосизм в Китае. – М., 1982.
21. Древо индуизма / Отв. ред. И. Глушилова. – М., 1999.
22. Дюмезиль Ж. Верховные боги индоевропейцев. – М., 1986.
23. Египетская Книга мертвых. Папирус Ани Британского музея / Пер. Э. Баджа. – М.: Алетейа, 2003. – 415 с.
24. Ерченков О. Древние тексты Вед. Мифы древней Индии. – М.: Амрита-русь, 2012. – 42 с.
25. Иудаизм от А до Я / Сост. Н.Б. Антонов. - М.: АСТ: Восток-Запад, 2007 - 288 с.
26. Ключков И. С. Духовная культура Вавилонии. Человек, судьба, время. – М., 1983.
27. Коростовцев М. А. Религия древнего Египта. – СПб.: Лет сад, 2000. – 463 с.
28. Крывелёв И. А. История религий.- М.: Политиздат, 1988. 563 с.
29. Матье М. Э. Избранные труды по мифологии и идеологии Древнего Египта. – М.: Вост. лит., 1996.
30. Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2 т. - М.: Сов.энцикл., 1991
31. Мень А. История религий: В 7 т. – М.: Слово, 1997.
32. Мертц Б. Древний Египет. Храмы, гробницы, иероглифы. – М.: Центрполиграф, 2002. – 362 с.
33. Мусин И. Д. Рукописи Мёртвого моря. – М., 1961. - 271 с.
34. Народы и религии мира: Энциклопедия. - М.: Большая Рос.энцикл. 31998.876 с.
35. Настольная книга атеиста.-М.: Изд-во полит.лит., 1985.460 с.
36. Поликарпов В. И. История религии: Лекции и хрестоматия.-М.: Экспертное бюро, Гардарики, 1997.310 с.
37. Пфлейдерер О. О религии и религиях. – Спб., 1909.
38. Рак И. В. Мифы древнего Египта. – СПб., 1993.
39. Романова О. О. Добродісна людина в Стародавньому Єгипті за автобіографічними текстами від Давнього до Середнього царства. – К., 2011. – 380 с.
40. Рубин В. А. Идеология и культура древнего Китая. – М., 1970.
41. Рубинштейн Р. И. О природе ушебти // ВДИ. – 1968. – № 2. – С. 80-89.
42. Седова О. В. Религия Древнего Египта сквозь призму цвета // Вопросы истории. – М., 2010. – № 3. – С. 131-139.
43. Семененко И. И. Афоризмы Конфуция. – М., 1987.
44. Солкин В. В. Египет: вселенная фараонов. – М.: Новый акрополь, 2001. – 446 с.
45. Тайна Израиля. Еврейский вопрос в русской религиозной мысли конца XIX – первой половины XX веков. - СПб., 1993, 500 с.
46. Тарасенко Н. А. Древнеегипетская мифология в изобразительной традиции Книги мертвых (виньетки глав 16, 17 и 42 в Новом царстве – Третьем переходном периоде). – Киев: Интерпресс ЛТД, 2009. – 335 с.
47. Токарев С. А. Религия в истории народов мира.- М.: Изд-во полит. лит., 1976. 574 с.
48. Тульпе И. А. Мифология. Искусство. Религия. – СПб.: Наука, 2012. – 320 с.
49. Чаковская Л. С. Воплощенная память о Храме. Художественный мир синагог Святой Земли III-VI вв. н.э. - М.: Индрик, 2011.
50. Шантепи де ля Соссей. Иллюстрированная история религий: В 2 т. – М.: Рос. фонд мира, Спасо-Преображенский Валаамский монастырь, 1998.
51. Шуцкий Ю. К. Китайская классическая «Книга перемен». – СПб., 2000. – Т. 1-2.
52. Франкфорт Г. и др.. В преддверии философии. Духовные искания древнего человека. – М., 1984.
53. Фрезер Д. Д. Золотая ветвь. Исследование магии и религии. – М., 1986.

54. Фрезер Д. Д. Фольклор в Ветхом Завете. - М.,1990. - 541 с.
55. Элиаде М. Трактат по истории религий. – СПб., 1999. – Т. 1-2.
56. Эрикер К. Буддизм. – М., 2002.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Рекомендоване методичне забезпечення

1. Історія Стародавнього Сходу: Навч.-метод. посібник / Укладачі О. А. Ручинська, І. П. Сергєєв. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008.

Інформаційні ресурси

<http://www.perseus.tufts.edu>
http://vlib.iue.it/history/europe/ancient_rome/index.html
<http://www.evrey.com>
<http://www.ancientrome.ru>
<http://www.centant.pu.ru>
<http://www.egyptology.ru>
<http://www.hist.msu.ru>
<http://www.torchinov.com>